

УДК: 141.319.8:34

Ковнеров О.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИНУ ТА ПОКАРАННЯ У ТВОРЧОСТІ Ф.ДОСТОЄВСЬКОГО

Досліджується філософсько-правовий концепт вирішення проблеми злочину та покарання у творчості Ф. Достоевського.

Ключові слова: *філософія, право, злочин, покарання, справедливість, виправлення.*

Ковнеров А.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф.ДОСТОЕВСКОГО

Исследуется философско-правовое понимание постановки проблемы преступления и наказания в творчестве Ф. Достоевского.

Ключевые слова: *философия, право, преступление, наказание, справедливость, исправление.*

Kovnerov A.

Candidate of philosophical sciences, associate professor chair of philosophy, socio-political and legal sciences of Donbass state pedagogical university

PHILOSOPHICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF CRIME AND PUNISHMENT IN THE WORKS OF F.DOSTOYEVSKY

Is a philosophical legal analysis of problems of crime and punishment in the work, of F. Dostoevsky. Thus we can offer the following definition of the purpose of punishment: "Punishment is not only a punishment but also aims at reforming prisoners, preventing new crimes as prisoners and other persons, and justice".

Lessons learned correlation components of the purpose of punishment philosophical and legal humanistic values suggests a perspective of an appropriate correlation and on other legal concepts, categories, and penal institutions. This will formulate additional proposals for further improvement of domestic criminal law and practice.

Keywords: *philosophy, law, crime, punishment, justice.*

Постановка проблеми. Питання злочину та покарання з повною відповідальністю можна віднести до складу вічних проблем людства. Вимоги співвідношення злочину та покарання пов'язано перш за все зі справедливістю, яка є не тільки питанням теорії але ж має відношення до сфери практичної дії і особистого світовідчуття кожної людини. В історії світової і вітчизняної філософсько-правової думки теорія покарання, виправлення займають важливе місце, тому завжди залишалась в центрі уваги філософів права та інших вчених, особливо, в умовах сучасної правової української держави яка зорієнтована в контексті євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень. Автором статті зазначена проблема взагалі досліджується в контексті дисертаційної роботи основним напрямком якої є дослідження пенологічної теорії, як філософського вчення про покарання. Слід зазначити, що автором останнім часом надруковано декілька наукових статей, а саме: «Філософсько-правова антропологія у необхідності «антропологічного повороту» в правосвідомості як онтологічно первинної реальії», «Концептуальні підходи до теорії покарання в українській філософсько-правовій та релігійній думці XVIII – початку XX століття», «Пенологическая теория в метафизическом контексте чувства меры и атмосферы «благожелательной терпимости и духовной дисциплины, обуздывающей страсти в творчестве Н. О. Лосского». Ідеї зазначених досліджень були обговорені в матеріалах Міжнародних наукових конференцій «Дні науки філософського факультету – 2015» на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченко, «Історія релігій в Україні» на базі Львівського Інституту релігієзнавства та «Творчість М. О. Лосського у контексті філософії і культури Російського срібного віку» на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Можна відзначити вагомий внесок щодо визначення та вирішення в історико-філософському аспекті зазначеної проблеми сучасних українських філософів: Г. Аляєва, А. Бичко, І. Бичко, П. Гнатенко, Ю. Шабанової, В. Ярошовця та ін.

Мета дослідження полягає в тому, щоб поряд з існуючими підходами до філософського вчення про покарання здійснити філософсько-правовий аналіз проблеми злочину та покарання у творчості Ф. Достоєвського.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах подальшої побудови демократичної правової держави й впровадження принципу

верховенства права особливої актуальності набула потреба вирішення питань, пов'язаних з відношенням суспільства та законотворців до вирішення проблем злочину та покарання. У цьому контексті актуалізувалася необхідність дослідження мети покарання з акцентуванням на розв'язанні проблеми кореляції її складових з філософсько-правовими та гуманістичними цінностями.

У філософії права поняття мети покарання перебувало у полі зору мислителів, починаючи з доби Античності (Сократ, Платон, Аристотель). До питання змістового наповнення мети покарання зверталися теологи та юристи Середньовіччя (Августин, Іоанн Дамаскін). Покарання та його цілі перебували у полі зацікавлення представників гуманістичного напрямку, Відродження та Просвітництва (Вольтер, Руссо, Беккарія). У XIX ст. до аналізу цієї проблеми вдавалися М. Сергєєвський, М. Таганцев, Спасович та ін. Надалі покарання та його цілі знаходилися головним чином у полі зацікавлення фахівців з кримінального права, які досліджували зміст та суть покарання, його ознаки, механізми дії, принципи призначення та інше [1, 2, 3, 4].

Зокрема, філософи права мету покарання головним чином досліджували на тлі проблематики взаємовідносин людини і суспільства, проблеми свободи волі, права на покарання, адекватності покарання в контексті філософії справедливості тощо (Н. Мельничук, Поздняков, Яремко та ін.).

Проблема злочину й покарання не випадково зазначені у назві роману Ф. Достоевського, який саме її дослідженню присвятив свої роздуми.

Вперше письменник розповідає про історію злочину, подаючи її з боку злочинця. Навіщо? Аби викликати співчуття до вбивці? Тут дещо складніше. Головний герой не банальний грабіжник, який вирішив вбити й пограбувати стару жінку, аби мати зиск. Його мотиви складніші й трагічніші. Замислившись над несправедливістю світу, герой вирішив усе виправити сам. Але чи вистачить у нього сили стати Наполеоном, аби силою влади зробити світ добрішим і справедливішим? Щоб з'ясувати це, він зважується на вбивство. Злочин стався. Але він і не підозрював, що це так важко — вбити людину і жити з цим. Він картає себе через те, що виявився саме таким, як більшість людства, а не «надлюдиною». Та сам він боїться зізнатися й самому собі, що справа набагато складніша. У словах роману про те, що вони «одного поля ягоди», побачив страшну правду про себе. Виявляється, просто самих намірів вчинити добро замало. А якщо це добро має здійснитися за будь-яку ціну, то воно перетворюється на свою протилежність. І це найгірша кара. Він не до кінця розуміє, чому карається, і просто зізнається у злочині. Може, він сподівався, що йому буде легше, коли зізнається. Але ні. Совість і душа нормальної людини не даватимуть йому жити спокійно, і саме це найстрашніша кара. Адже від себе не втечеш. Автор дає нам зрозуміти, що справжня кара за злочин — це переживання руйнації

морального закону в собі, усвідомлення гріха. Зокрема, шлях до морального одужання лежить через спокуту.

Необхідно зазначити, що окреслена тема щільно пов'язана з комплексом проблем, що потребують системного розв'язання. Перш за все - це питання щодо того, чи являє собою кара складовою мети покарання і в цьому контексті - якою мірою вона корелює з концептом гуманізму. Потреба розв'язання цієї проблеми спонукає до осмислення кари у полі філософсько-правової та гуманістичної доктрини.

По-друге, в умовах, коли в європейському гуманітарному просторі відбуваються процеси демократизації та гуманізації, нагальною стає потреба розв'язання проблеми, яка зводиться до наступного запитання: чи доцільно вважати складовою мети покарання такий елемент, як “виправлення засуджених”? Адже одним з аргументів на користь відмови від виправлення як однієї з цілей покарання слугує те, що воно, начебто, не відповідає гуманістичним стандартам. Для того, щоб відповісти на сформульоване запитання, необхідно вивчити це поняття через призму філософсько-правових і гуманістичних цінностей.

По-третє: в умовах подальшої побудови правової держави, в якій пріоритетна роль належить праву як мірилу свободи, що ґрунтується на принципах рівності, гуманізму, справедливості та гідності, особливої ваги набуває вирішення важливої проблеми, яка зводиться до запитання щодо того, чи можна вважати складовою мети покарання відновлення соціальної справедливості. У зв'язку з цим очевидно стає необхідність у дослідженні цього поняття через призму гуманістичної філософії справедливості.

Розв'язання комплексу цих складних проблем у філософсько-правовому вимірі є вкрай важливим для філософії права та удосконалення українського кримінального законодавства в координатах європейських стандартів демократичного розвитку.

Питання цілей покарання цікавило й продовжує привертати до себе увагу багатьох дослідників зазначеної проблеми. Так, М. Беляєв безпосередніми цілями покарання вважає:

- виправлення і перевиховання засудженого;
- запобігання вчиненню нових злочинів засудженими, тобто, спеціальне попередження;
- запобігання вчиненню злочинів іншими нестійкими громадянами (загальне попередження);
- кару як відплату за вчинений злочин.

Н. Мельничук, яка, базуючись на загальній теорії систем та теорії інформації, шляхом моделювання категорії покарання як складної системи, що взаємодіє зі “середовищем” на інформаційному рівні, проілюструвала, що в досліджуваній категорії об'єктивно існують внутрішньо системні елементи, серед яких й поняття “виправлення засудженого” [7, 8].

Поняття “кара” корелює з європейськими гуманістичними цінностями за умови його осмислення крізь призму ідеї рівності перед законом,

трактування кари, як співмірної злочину й такої, що, не маючи на меті завдання фізичних страждань або приниження людської гідності, вона націлена на відновлення справедливості, виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів. У системному вимірі “кару” доцільно розглядати як одну з підсистем категорії “покарання”, яка корелює з метою покарання та, залежно від обставин, специфіки соціально-економічних умов, особливостей національної психології, ментальності тощо може виступати і як внутрішньо системний елемент “мети покарання”.

Зокрема поняття “виправлення засудженого”, як складова мети покарання, корелюватиме з європейським філософсько-правовим гуманістичним концептом, якщо виправлення відбуватиметься у гуманістичний спосіб, не завдаватиме фізичних страждань, не принижуватиме людської гідності та не становитиме насилля над внутрішнім світом людини. На нашу думку у контексті сучасних європейських гуманістичних прагнень до підвищення ролі і цінності людської особистості немає підстав відмовлятися від такого елементу мети покарання, як виправлення засуджених. Більш того, цей елемент необхідно враховувати при розробці теоретичних основ та векторної спрямованості політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні та у процесі удосконалення пенітенціарної системи на предмет створення адекватних умов для виправлення засуджених.

У дослідженні поняття “запобігання вчиненню нових злочинів”, трактоване як одна з цілей покарання, корелюватиме з гуманістичними цінностями у тому випадку, якщо загальне запобігання вчиненню злочинів здійснюватиметься не на засадах залякування на підставі окремих прикладів покарання осіб, а шляхом впровадження у суспільну свідомість принципу невідворотності покарання через його практичну об’єктивацію. Визнання однією з цілей покарання “відновлення справедливості” має під собою історико - правове та філософсько-правове підґрунтя.

Висновки. Таким чином необхідно зробити висновок, що поряд з іншими філософсько-правовими підходами до вирішення проблеми злочину та покарання, концепція Ф. Достоевського має свої особисті ознаки, засновані не тільки на покаранні за скоєний злочин, але ж й на відновленні справедливості при винесенні вироку, передбачає виправлення злочинця. У ході дослідження автором дається визначення мети покарання: “Покарання є не лише карою, а й має на меті виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також відновлення при цьому справедливості”. Під змістом зв'язку між покаранням і злочином розуміємо відповідність покарання характеру і тяжкості злочину, вважаючи характером і тяжкістю злочину його суспільну небезпеку.

Набутий досвід кореляції складових мети покарання з філософсько-правовими гуманістичними цінностями дає підстави вважати перспективним проведення відповідної кореляції й щодо інших правових понять, категорій, а також кримінально-правових інститутів. Це дасть змогу сформулювати

додаткові пропозиції щодо подальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства та практики його застосування.

Література:

1. Дядькин Д. С. Теоретические основы назначения уголовного наказания : алгоритмический подход / Д. С. Дядькин. - СПб. : Изд-во "Юридический центр Пресс", 2006. - 510 с. - (Теория и практика уголовного права и процесса).
2. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. - М. : Юридическая литература, 1973. - 287 с.
3. Курганов С. И. Наказание: уголовно-правовой, уголовно-исполнительный и криминологический аспекты / С. И. Курганов. - М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 192 с.
4. Полубинская С. В. Цели уголовного наказания / С. В. Полубинская. - М. : Наука, 1990. - 142 с. - Н СССР Институт государства и права).
5. Беляев Н. А. Цели наказания и средства их достижения / Николай Александрович Беляев.
6. Мельничук Н. Ю. Категорії "злочин" та "покарання" у філософсько-правовому вимірі / Н. Ю. Мельничук. - Львів : Льв.дУвС, 2010. - 439 с.
7. Марцев А.И. Избранные труды. - Омск: Изд-во Ом. акад.. МВД России, 2005. - 272 с.
8. Мельничук Н. Ю. Категорії "злочин" та "покарання" в європейській філософській традиції : монографія / Н. Ю. Мельничук. - Львів : Край, 2009. - 360 с.

REFERENCES:

1. Dyadkin DS Theoretical Foundations of criminal sentencing: algorithmic approach / D. Dyadkin. - SPb. : Publishing house "Press Law Center", 2006. - 510 p. - (Theory and practice of criminal law and procedure).
2. Karpets I. Punishment. Social, legal and criminological problems / I. Karpets. - M.: Legal literature, 1973. - 287 p.
3. Kurganov S. Punishment: the criminal law, criminal-executive and criminological aspects / S. Kurganov - M.: TC Welby, Publishing House of the Prospectus, 2008. - 192 p.
4. Polubinskaya S.V. Purpose of criminal punishment / S.V. Polubinskaya. - M.: Hayka, 1990. - 142 p. - ^ H USSR Institute of State and Law).
5. Belyaev N. A. Purposes of punishment and means of their achievement / Nikolay Alexandrovich Belyaev.
6. H. Y. Melnychuk Categories "crime" and "punishment" in the philosophical and legal terms / H. Y. Melnychuk. - Lviv: Lv.dUvS, 2010. - 439 p.
7. Martsau A.I. Selected works. - Omsk: Publishing House of Om. Acad .. Ministry of Internal Affairs of Russia, 2005. - 272 p.

8. H. Y. Melnychuk Categories "crime" and "punishment" in the European philosophical tradition: monograph / H. Y. Melnychuk. - Lviv: the land, 2009. - 360 p.